

ФОРМИРАНЕ НА БЯЛОТО ДВИЖЕНИЕ (ВЪЗНИКВАНЕ, ИДЕИ И СЪСТАВ)

Татяна Астарджиева

FORMATION OF WHITE MOVEMENT (OCCURRENCE, IDEAS, COMPOSITION)

Tatyana Astardzhieva

Abstract: *The article discusses new concepts for creating, ideological base and the composition of the white movement as distinct from opinion of Soviet historiography. Attention is paid to studies done by modern Russian historians on the topic. The analysis shows that white movement is the main alternative to the Soviet power in the Civil War and is not seeking restoration of the old regime. But even in its occurrence, begin disputes between the leaders. Although patriotic erected idea for the salvation of Russia, the prospect of a military dictatorship and slogans for law and order do not withstand the years of fratricidal war.*

Key words: *White movement, white ideology, officers, Civil Revolution, Bolsheviks. General L. G. Kornilov, General M. V. Alexeev and General A. M. Kaledin.*

Започналата в средата на 1914 г. Първа световна война се оказва поредното сериозно изпитание за руската армия. Сравнително бързото начало на световния конфликт, неуспешните опити за неговото предотвратяване или отлагане и незавършената военна подготовка имат своето влияние върху хода на военните действия на империята. Особено драматична за русите в исторически аспект се оказва 1917 година. Събитията в Русия протичат на фона на международния сблъсък, което позволява в страната и във вътрешните политически решения да се намесят чуждестранни сили. Не е случаен фактът, че за разрушител на отечеството е посочена Германия. [Белая Россия..., с. 7]. Народните вълнения и тяхната ескалация в Петроград през втората половина на февруари 1917 г., съпроводени от акта на абдикация на последния руски император Николай II и отказа на великия княз Михаил от върховната власт, откриват нов хоризонт за държавата.

Статията разглежда новите концепции за създаването, идейната база и състава на бялото движение, разграничавайки се от мнението на съветската историография. Вниманието е обърнато към проучванията на съвременните руски изследователи по темата.

* * *

Съставеното на 2 март 1917 г. Временно правителство не успява да оправдае очакванията и да прекрати процесите на разложение в руската армия и флот. Непрекъснатата смяна на военните началници дори завършва с precedent сред руското войнство: постът на върховен главнокомандващ и на военен

министър поема А. Керенски – лице без никакъв опит във военните служби. Нещо повече, днес някои изследователи твърдят, че действията на Керенски и съучастниците му съвсем съзнателно спомагат за увеличаване напрежението и хаоса, за рухването на държавността в Русия [Стариков, Н. 2014, с. 81; Маслова, А. А. 2009, pass.; Йоффе Г. З. 1977]. Настояването да се продължи войната, спазвайки съюзните договорености, компрометира допълнително правителството. Едновременно с това се засилва ролята на левите социалисти, които под ръководството на В. И. Ленин успяват да привлекат нови попълнения, да свалят Временното правителство и да заемат властта в края на октомври.

Промените, които са крайно нетипични за руската армия, принуждават част от представителите на имперското войнство да апелират в защита на реда, който ще е гарант за следващ успех на бойните полета. Офицерите на фронта предупреждават за евентуална катастрофа. В донесение от 29 март 1917 г. ген. А. М. Драгомиров описва напрегнатото настроение, арестите на офицери и началници, отказа да се отиде на позиция и т. н. [Маслова, А. А. 2009, pass.]

Въпреки желанието от страна на генералитета да бъдат предприети незабавни мерки, Временното правителство не се отзовава. Характерно е, че Временното правителство не се отнася с нужното уважение към тях и още повече – не се съобразява с предложенията и хипотезите за бъдещето. Сред причините за подобно отношение на правителството се нареждат: нарастването авторитета на военните среди, неприкритата враждебност, засвидетелстване на фалшиво внимание, използване на техния служебен и военен опит и не на последно място – непокорното отношение от страна на Л. Г. Корнилов. Едновременно било необходимо да се изпълняват бойните задачи на фона на задълбочаващата се анархия. Отношението на Временно управляващите към началниците по бойните полета, меко казано, било „недружелюбно“ [Белая Россия..., с. 12]. От друга страна, генералите се отличават със своя военен опит и преданост към родината – качества, възпитани в имперските военни училища.

За противодействие срещу анархията и хаоса в редиците на армията, както и срещу решенията на Временното правителство, част от висшия военен състав започва да обмисля вариант за преврат. Както преди столетие, отново сред офицерския състав започват да се оформят новите обществени идеи.

Речта на Корнилов от месец август, в която заявява „... ще тръгна против правителството и против безотговорните му съучастници, които ще предадат родината“ [Белое движение..., с. 29–30] се смята за повратен момент в оформянето на две противоборстващи сили – Временното правителство и генералите от „старото“ поколение. Ю. И. Игрицкий констатира, че след Корниловския метеж ръстът на контрареволуционното движение значително се увеличава [Игрицкий, Ю. И. 1994, с. 55–70].

Част от изследователите на бялото движение обаче не поставят знак за равенство между контрареволуция и бяло движение. Сред тях са П. В. Волобуев, Ю. А. Поляков, Ю. Д. Гражданов и В. Д. Зимица.

Октомврийската революция открива пътя за обединение на противниците на новата власт. Зараждащото се бяло движение, заедно с голяма част от опозиционно настроената срещу правителството руска общественост, формира бялата идея. Тя се състои в достигането на единство и териториална цялост на Русия, борба до победен край с болшевиизма, свикване на Учредително събрание, което ще определи държавното устройство на страната. За основоположници на бялото движение се приемат трима генерали, активно действащи през 1917 г. – Л. Г. Корнилов, М. В. Алексеев и А. М. Каледин. Развивайки лозунга „Законност и ред”, водачите на бялото движение прокламират, че ще спасят отечеството.

След абдикацията на Николай II, Л. Георгиевич поема командването на Петроградския военен окръг, но скоро отново е отправен на фронта. От юли е назначен за главнокомандващ на Юго-Западния фронт, където с одобрението на висшето командване сформира отряд за борба с дезертърството, забранява митингите сред военните и възстановява смъртното наказание в армията. По предложение на Керенски поема Върховното главнокомандване, но започва да обмисля въвеждане на военната диктатура като единствен начин за спасение на положението. При срещата им в Зимния дворец в началото на август, Корнилов предлага законодателни промени. Керенски отказва. На проволото се в Москва Държавно съвещание, Л. Корнилов говори за провала в армията и нуждата от дисциплина. Сред съвещанието, на което се доказва слабостта на правителството, кръгът около генерала започва да обмисля идеята за военен преврат.

Френските вестници отбелязват с нескрито задоволство действията на ген. Корнилов. „Фигаро” нарича Керенски „роб на Съветите” и възхвалява енергията и бойните качества на генерала, „Ле журнал” пише, че „Русия се нуждае от един държавник. Керенски ни даде само илюзията за такъв, Корнилов изглежда по-способен...”, „Ле Дебат” и други вестници дават крайни оценки: „... пророчествата на Корнилов на конгреса в Москва се изпълняват: невземането на крути мерки води към анархия”, а „Ла Виктоар”: „... само не се знае дали болшевиките няма да станат пълни господари на положението и тогава народът безполезно и безпомощно ще се провика: Ах, ако бяхме слушали Корнилов”.¹

След речта на Корнилов против правителството в края на август, Керенски побързва да го отстрани от поста Главнокомандващ и да го обяви за метежник. Министър-председателят сам се обръща към болшевиките с призив за защита на революцията. Заедно със своите поддръжници, Корнилов е арестуван и вкаран в Биховския затвор.

М. В. Алексеев започва участие в Първата световна война като началник щаб на Юго-Западния фронт. През 1915 г. Николай II отстранява великия княз Николай Николаевич от поста Върховен главнокомандващ и сам императорът се заема със задълженията. Във връзка с промяната ген. Алексеев е назначен

¹ ДВИА, ф. 40, оп. 2, а.е. 922, с. 284–285.

за началник-щаб, с което стратегическите и практически решения преминават под негово ръководство. След Февруарската революция до 22 май 1917 г. той е назначен за Върховен главнокомандващ. В своята приветствена реч от май 1917 г. при откриването на Конгреса на офицерите, свикан със знанието на правителството, ген. Алексеев точно очертава настроенията в действащата армия. Изказването е пропито от патриотични чувства и липсват упреци към управляващите. Основната концепция се състои в нуждата от общи усилия за спасение на родината, без и най-малка следа от реставрационни намерения [**Белая Россия...**, с. 14].

Един от първите деятели, който обръща внимание в своите записки на изчезващото понятие „Родина”, е бившият Върховен главнокомандващ, ген. М. В. Алексеев. Изследователят Н. Н. Рутич дори добавя, че забележката на генерала, както и необходимостта да се служи до край на Родината, на Русия, може да се разгледа като една от причините за създаването на Доброволческата армия [**Рутич, Н. Н.** 1993, с. 140].

Оставката на Алексеев е подсказана от А. Ф. Керенски след изказването на генерала срещу „Декларация за правата на войниците”, подписана вече от министъра. Оттеглянето на Михаил Василиевич го отвежда на юг, при река Дон.

Причините, които отвеждат ген. Алексеев именно към южния район, могат да се обединят по следния начин: през целия период от управлението на Временното правителство казашките части, и в частност донските, съхраняват реда и дисциплината, както и наказанията срещу онези, които носят разложение в армията; общата казашка съпротива срещу болшевиките; пълното единомислие между военните лидери на армията и на донското казачество по отношение на враговете; откритото непризнаване на съветската власт от страна на донското население; оказване на съдействие за формиране на Доброволческата армия [**Белая Россия...**, с. 31–32].

Идеята за създаването на антиболшевишко движение по същество принадлежи на ген. Алексеев. В писмото си до М. К. Дитерихс той обосновава намерението си „...югоизточна Русия да стане цитадела на бялото движение и предлага в първоначалния етап да се създаде силна власт... от местно значение, а след това общодържавна.” [**Зимица, В. Д.** 1995, с. 35]

На 2 ноември М. В. Алексеев пристига в Новочеркасск. След тази дата, до края на своя живот, генералът се посвещава на новото си дело. Дъщерята на Михаил Василиевич, Вера, казва: „Това е денят на официалното начало на Доброволческата армия... началото на борбата за Русия, за нейната душа, история, национално съществуване, борба за славата Божия, против сатаната, против дявола... Моето последно дело на земята, – както той сам се изразяваше...” [**Алексеева-Борель, В. М.** 2001, с. 617]

Датата 2 ноември 1917 г. е призната по-късно в антикомунистическите среди за официална дата на създаване на бялото движение. Ако непосредствено след Октомврийската революция се говори за създаване на бялото движение, то първите стъпки обаче в това направление се откриват в края на август 1917 г.

във връзка с изказването на ген. Корнилов против неспособното Временно правителство.

Бялото движение представлява съвкупност от антикомунистически сили, превърнало се в основен противник на съветската власт и Червената гвардия в Гражданската война на Русия. Водени от патриотични чувства, белогвардейците вярват, че ще въведат ред и законност, ще спасят Русия и ще я обединят отново. Бялото движение и идеите му възникват като форма на протест на определени слоеве от руското общество против заемането на властта от болшевиките.

Белият цвят им приписват болшевиките, стремящи се да ги дискредитират. В основата на тяхната идеология е борбата срещу възстановяване на царска Русия и реставрация на монархията. Съветската историография представя белите като съставна част от агресивните планове на Антантата, свързани със свалянето на съветската власт, ликвидирани на завоеванията на Октомврийската революция и възстановяване на буржоазно-помещническото съсловие.

Белият цвят символизира мир, ред, чистота, съвършенство и е вярно, че е цвят на не малко европейски династии. В Русия белият цвят означава още безкористност, жертвоготовност [Ципкин, Ю. Н. 2000, с. 19].

Историкът Е. В. Волков, изследвайки бялото движение, говори за няколко версии за появата на термина. Например, че за първи път той се появява в Петроградската преса през 1917 г. и че определя противниците на болшевиките; че произхожда от Бялата гвардия, сражаваща се през октомври 1917 г. в Москва, т. е. отрядът юнкери и студенти, начело с полк. Л. Н. Трескин; от действащата в началото на 1918 г. в Сибир нелегална антиболшевишка офицерска организация, носеща името Белия легион [Волков, Е. В. 2008, с. 7].

Поради разнообразния състав, включил се в бялото дело, политическите предпочитания за устройство на страната варират от монархия до република. Г. З. Йоффе описва антиболшевишкия лагер като сложно, нееднородно социално-политическо явление, с водещата роля на кадетите [Белое движение в Гражданской войне..., с. 101]. Като цяло движението гравитира към обществено-политическите ценности на кадетите, които заедно с офицерите определят стратегическите и тактическите цели [Маслова, А. А. 2009, pass.].

В Южна Русия положението се оказва не по-малко сложно от това в Петроград и Москва. Сблъсъкът между казаците и селяните, живеещи извън градовете, се засилва. Последните преминават на страната на новата съветска власт, желаейки да участват в преразпределението на казашките земи. Затова началникът на донските казаци А. М. Каледин посреща Алексеев, но изказва опасения, че организирането на войска от стария генерал може да задълбочи конфликта в района.

Генерал Алексеев публикува възвание към офицерите с призив за спасението на Родината. Сам се заема с уреждане на общежитие за войската, трансформирайки един лазарет. Генералът не разполага с оръжие, екипировка и средства. Участници в събитията дори казват: „пълната липса на средства

много усложнява работата.” [Записки белогвардейца..., с. 65] Първият отряд, който се събира около генерала, включва офицери и се нарича „Алексеевска организация”.

На 23 ноември в Новочеркасск се събират председателят на Държавната дума М. В. Родзянко, генералите А. М. Алексеев, А. И. Деникин, А. С. Лукомски, И. П. Романовски, С. Л. Марков. Със съгласието на атамана на Донските казашки войски се пристъпва към формиране на Доброволческа армия за борба против болшевиките. В края на ноември при Каледин пристига и Керенски, но той отказва да го приеме.

Генерал Алексеев счита, че зад прикритието на донските казашки части по-спокойно може да бъде изградена замислената въоръжена сила, разчитайки че донското, кубанското и терското казачество ще останат чужди на съветските идеи. По това време на Дон е обявено военно положение във връзка със съобщение за въоръжено въстание в Петроград. От своя страна Лукомски информира Михаил Василиевич, че в Петроград и Москва се образуват общества, поддържащи тесни връзки с различни организации. Те оказват материална помощ на офицери и могат да отправят към Дон желаещите да се включат в замисленото дело. До голяма степен се разчита и на популярността на генерал Алексеев, който може да въвлече десетки хиляди офицери. Голям проблем остава липсата на средства.

На 25 ноември 1917 г. генералите Деникин и Лукомски се срещат с атамана Каледин. Донският водач се отнася сериозно към работата за образуване на Доброволческа армия.

По молба на Каледин за първи път Алексеевската организация, която става основата на Доброволческата армия, се включва като въоръжена сила срещу два полка в Новочеркасск, съставени от неказашки части [Шамбаров, В. 2012, с. 75]. Запасните полкове започват да нарушават реда в града на 20 ноември. На 27 ноември в гр. Ростов започва агитация на болшевиките, благодарение на което към тях се присъединяват войници и матроси от града. Ростов преминава в ръцете на съветската власт, но за кратко. В потушаването на въстанието се включва първата сформирана в Новочеркасск бяла рота. Новосформираната войска на ген. Алексеев помага в противопоставянето на местните болшевики в Ростов, които образуват ВРК и призовават на борба против контрареволуционното казачество [Шамбаров, В. 2012, с. 75–76]. До началото на декември казаците и офицерите на генерала успяват да разгромят болшевишките сили, а сраженията се превръщат в бойното кръщение на Алексеевската организация.

В началото на декември, бягайки от затвора, заедно с Текинския полк, в Новочеркасск пристига ген. Л. Г. Корнилов. От Кубан и Северен Кавказ са призовани генералите С. Л. Марков и И. Г. Ердели. Разчитайки на военния талант на ген. Алексеев, Лавр Георгиевич възнамерява да замине за Сибир заедно с Деникин и Лукомски. Организацията по южната войска е възприета от Корнилов като самостоятелен епизод от голямото дело, поради което

неговите действия няма да са от полза. Той смята, че намесата на казашките атамани и правителства ще доведат до неприятности. Поради това Корнилов предпочита обширната територия на Сибир, където спокойно ще създаде армия за борбата. Дватама с Алексеев имат и съществени различия по отношение на военната организация. Различни по темперамент, споровете между тях крият рискове от раздори сред новосформираните части. Между подчинените им също съществува отчужденост. Отношенията между тях допълнително са изострени от факта, че по наставление на Временното правителство метежникът Корнилов е арестуван от ген. Алексеев [Гончаренко, О. Г. 2004, с. 29].

От своя страна генерал Алексеев е на мнение, че ръководните роли могат да се разпределят, предлагайки той да се заеме с финансовите въпроси и политиката (вътрешна и външна). На Корнилов е предоставено изцяло формирането на армията, както и нейното управление. Лавр Георгиевич настоява начело да застане един човек. Още повече, че паралелната им работа би довела до недоразумения и във финансовата сфера. Алексеев предлага следния вариант: „Вие, Лавр Георгиевич, отидете в Екатеринодар и там самостоятелно пристъпете към формиране на части от Доброволческата армия, а аз – на Дон.“ [Белое дело..., с. 224] Корнилов настоява за преместване на Волга, а от там в Сибир, където да работи по организацията на армията. Затова Алексеев трябва да остане в Южна Русия и да довърши делото.

Възгледите на ген. Корнилов всъщност се оказват по-машабни. Според него борбата против болшевиките трябва да бъде последвана от възстановяване на антигерманския фронт. Генералът приема, че съставянето на армия на юг е местна дейност, докато работата на изток – крупна, с европейски мащаб.

Сред пристигналите от Москва в Новочеркаск представители от „Националния център“ са княз Трубецкой, княз Лвов, Струве, Фьодоров, Милюков, Белоусов. Те изразяват готовност да помогнат в изграждането на бялата армия чрез контактите си със страните от Антантата. Обществениците настояват, Корнилов, в качеството си на популярна и знакова личност, да остане и заедно с Алексеев и Каледин да вложи съвместно енергия за изграждането на Доброволческата армия. Лавр Георгиевич за пореден път възразява: „Познавам Сибир, вярвам в Сибир. Убеден съм, че там може делото да се постави на широка основа. Тук с работата може да се справи и сам ген. Алексеев. Убеден съм, не съм в състояние да остана тук за дълго. Жалко само, че ме задържате сега и не ме пускате в Сибир, където е необходимо да се започне най-скоро работата, за да не се пропуска време.“ [Шамбаров, В. 2012, с. 82]

Националният център поставя условие – гарантира се получаване на морална и материална помощ при сключване на съглашение за съвместна дейност и ясно разпределени задължения. Московските деятели смятат, че ако Корнилов се премести в Сибир, ще увлече мнозинство от събралите се доброволци в Новочеркаск и делото там ще пропадне. Предвижда се документът да се представи на Англия и Франция, а те от своя страна да окажат парична помощ в качеството на съюзници.

Условията и евентуалните ползи заставят Корнилов да се съобрази. Съглашението за образуването на армия е съставено, подписано от тримата генерали и предадено на московската обществена организация. Така се поставя началото на Доброволческата армия, чиято основа е създадената Алескеевска организация. Наименованието на войската е променено по настояване на Лавр Георгиевич. Новата армия представлява оперативно-стратегическо обединение на белогвардейската войска в Южна Русия. Според съглашението ген. Алексеев поема финансовите въпроси и политиката, Корнилов – организацията и командването на Доброволческата армия, а Каледин – формирането на Донската армия и управлението на всички дела, отнасящи се до нея. Общите принципни въпроси трябва да се решават съвместно.

Някои изследователи като В. П. Слободин, И. Невзоров и А. И. Остапенко приемат, че управлението на бялото движение в неговия първоначален вид представлява триумвират [**Слободин, В. П.** 1996; **Невзоров, И.** 2003; **Остапенко, А. И.** 1999, с. 521]. На съвместното управление е предоставено осъществяването на върховната власт и правото да разрешава основните въпроси.

Предлагайки поста началник-щаб на Лукомски, Корнилов споделя, че остава в Южна Русия по принуда, единствено поради настояванията на московските обществени деятели. Той изказва своите опасения относно успеха на делото, изтъквайки, че не един, а двама си поделят отговорността (Корнилов не говори за Каледин, тъй като той не се намесва в изграждането на Доброволческата армия). Опасенията се отнасят предимно за финансовата част и за казашката територия, където значение имат атаманите.

Придавайки голямо значение на Сибир и Поволжието, Корнилов изпраща множество писма до местни политически деятели, лично кореспондира с В. Н. Пепеляев. Задачата е да бъдат запознати местните политически среди с изграждането на Доброволческата армия в Южна Русия и да се направи опит за обединение на офицерите, за да се създаде антиболшевишки фронт. По Волга – в Нижни Новгород, Казан, Самара, Царицин и Астрахан, също са изпратени офицери. Целта е организиране на сили и при възможност започване на въстание против болшевиките и овладяване на посочените пунктове. Но действията не са увенчани с успех. Единствено следа оставя капитан Д. А. Лебедев, който по-късно е произведен в началник-щаб при Върховния управляващ, А. В. Колчак.

Споровете между двамата генерали не zakъсняват. Те са свързани с недостига на финансови средства. За изграждането им нееднократно се намесват П. Б. Струве, княз Трубецкой, П. Н. Милуков, М. М. Фьодоров, А. И. Деникин.

През декември 1917 г. в Новочеркасск пристига Б. В. Савинков. Бившият военен министър в кабинета на А. Керенски се среща първо с Каледин, а след това с Алексеев, успявайки да придаде тежест на своето участие в делото. Савинков е убеден, че оглавяването на борбата от някои генерали е грешно и няма да има резултати, тъй като народните маси ще го разчетат за контрареволуция. Той предлага при ген. Алексеев да се образува политическо съвещание, в което да членуват едновременно и Савинков, и Корнилов [**Белое дело...**, с. 229]. Това ще покаже чисто патриотичния характер на организацията.

Генерал Корнилов за пореден път отказва да работи на Дон – сега със Савинков. Каледин и Алексеев изтъкват, че по-добре е включването на Савинков, отколкото последният да се отдели и да нанесе негативи на делото. В резултат е решено да бъде създадено политическо съвещание с членове: Корнилов, Алексеев, Каледин, Деникин, Лукомски, Романовски, Струве, Милюков, Фьодоров, Савинков, княз Трубецкой. А. И. Деникин категорично отказва да се присъедини и не посещава нито едно заседание на съвещанието.

На първото заседание Б. В. Савинков повдига въпроса за нуждата от съставяне на възвание към народа, в което да бъдат изразени целите на борбата и да се изложи политическата ориентация на Доброволческата армия. Членовете на съвещанието натоварват със задачата Савинков, като след написването на обръщението той трябва да го представи пред колегията за запознаване и обсъждане.

На второто заседание проектът е готов, но частта за Учредително събрание предизвиква възражения. Въпросът е: ново или Учредителното събрание от 1917 г. Членовете на събраниято единодушно се изказват против последното, тъй като то е компрометирано от болшевиките [Белое дело..., с. 229]. Милюков предлага преработка на проекта. Вторият вариант е одобрен, отпечатан и се предприемат мерки за неговото широко разпространение.

Политическата програма, наречена Декларация на Доброволческата армия, е публикувана от ген. А. И. Деникин на 14 април 1918 г. и включва: 1) Доброволческата армия се бори за спасението на Русия по пътя на: силна дисциплинирана и патриотична армия, безпощадна борба с болшевиките, установяване на единството и правовия ред; 2) Доброволческата армия не може да има партийна окраска, стремежи се към съвместна дейност с всички руси; 3) въпросите за държавния строй са последващи етапи и ще са отражение на волята на руския народ след освобождението от стихийното посегателство; 4) никакви сношения с немци, нито с болшевики. Единственото приемливо положение е напускане пределите на Русия на първите и разоръжаването и предаването на вторите; 5) желателно е привличането на въоръжените сили на славяните, на основата на историческата надежда, без нарушаване на единството и целостта на Русия... [Невзоров, И. 2003, с. 39].

Според спомените на Лукомски, на ден в Доброволческата армия се записват между 75–80 човека [Белое дело..., с. 230]. Броят на войниците е нищожен, около 1%, и това е лесно обяснимо. В рапорт от 26 декември 1917 г. пише: „... Всички без изключение гледат на войната като съвършено безцелна за Русия, като казват, че досега са воювали само за интересите на капиталистите и чужденците. Руските войници изобщо малко се интересуват за съдбата на Русия. Отделни войници изказват тъга и опасения, че Русия с анархията, която владее в нея, ще загине. Офицерите, без изключение, се боят твърде много за съдбата и бъдещето на Русия... никой не иска да се бие повече при невероятно големия упадък на дисциплината, руската армия е неспособна за каквито и да било действия...” [ДВИА, ф. 40, оп. II, а.е. 926, с. 240].

В редовете на Доброволческата армия влизат предимно офицери, студенти, юнкери, кадети, гимназисти от горните класове. По време на Гражданската война в Южна Русия основа на Доброволческата армия е офицерството. Изследвайки процеса на формиране на Доброволческата армия, В. П. Федюк прави извод, че от зараждането ѝ до зимата на 1918 г. офицерите са мнозинство, като към лятото на с.г. броят на целия състав е в границите 8–10 хил. д., от които 60–70% са офицери [цит. по: **Гагкуев, Р. Г.** 2003, pass.]. Поради това белите сили на юг се наричат още „офицерски“. Предвиденото първоначално увеличаване на армията на 10 хиляди души се оказва практически неизпълнена задача [**Гончаренко, О. Г.** 2004, с. 31].

Едва от втората половина на 1918 г. започва включването на селяните в бялата армия като протест срещу аграрната политика на съветската власт (забрана за свободна търговия, продразвърстка). Броят на военните в следващия етап от Гражданската война намалява поради участие в сраженията, двата Кубански похода, а и постепенно оскърблението за провала на руската държавност, както и намесата на интервентите, стават причина за преминаване на офицерите в редовете на Червената армия.²

Доброволческият принцип е основен. Той се запазва до юли на 1918 г., когато започва мобилизация на населението. След това доброволчеството се запазва в незначителна степен, но като цяло гарантира най-способните кадри в армията. По-трудно се осъществява попълването на донските части. Възникват и множество малки бели партизански отряди – на Чернецов, на Семилетов, на Греков, Лазарев, Покровски [**Шамбаров, В.** 2012, с. 83]. Едновременно с това се появяват авантюристи и разбойници, ограбващи населението и намаляващи авторитета на новата структура.

Проблеми има в снабдяването с оръжие. Обезпечаването на въоръжаването се извършва за сметка на изземването на оръжието от демобилизираните войници и закупуване от местни прекупвачи. Недостигът на финансови средства затруднява допълнително изграждането на бялата армия. Първоначално те се базират на волни пожертвования, но са крайно недостатъчни. Според Лукомски от Държавната банка и хазната постъпват 30 милиона рубли, разделени по равно между Алексеев и войската на Дон [**Белое дело...**, с. 232]. Започва подготовката на нови купюри, които трябва да се отпечатат в Ростовския клон на Държавна банка. Възможност за тяхното отпечатване се явява през 1918 г.

В края на декември 1917 г. от Москва в Новочеркасск пристигат представители на английската и френската военни мисии. Те искат информация за действията на Доброволческата армия, като обещават да помогнат с парични средства. Намеренията за подкрепа се свеждат до 100 милиона рубли, като ежемесечно се предвижда да се отпускат по 10 млн. рубли на генерал Алексеев

² file:///C:/Users/user/Downloads/Белые_армии_Юга_России_особенности_источников_комплектования_и_социального_состава

[Гончаренко, О. Г. 2004, с. 31]. Предвижда се първата помощ от съюзниците да постъпи през януари 1918 г. Помощта на съюзниците се оказва ненадеждна и често закъснява.

Въпреки затрудненията в края на 1917 г. са сформирани Корниловският полк, офицерски, юнкерски, Георгиевските батальони, четири артилерийски батареи, инженерна рота, офицерски ескадрон и гвардейска рота. Към средата на януари 1918 г. се оформя добре споена морално, макар и не многобройна, 5-хилядна Доброволческа армия. Генералите Корнилов и Алексеев възнамеряват да увеличат числеността. През януари 1918 г. центърът на бялото движение е преместен в Ростов. Там обаче местните не бързат да се включат в Доброволческата армия. Същото е положението със състоятелните граждани, които не отделят средства за военната организация. От своя страна, ген. Алексеев се среща с представители на съюзните държави, разяснява перспективите на борбата, но получава единствено равнодушно отношение. Генерал Каледин поема защитата на Дон от север, получавайки офицерски батальон и една батарея. Положението обаче се изостря, тъй като всички железопътни линии, водещи към Новочеркасск и Ростов, се намират в ръцете на болшевиките.

* * *

Възникването на бялото движение е важен момент в историята на Гражданската война на Русия. Речта на ген. Л. Г. Корнилов пред казациите от края на август 1917 г. се смята за повратен момент в оформянето на двете основни противоборстващи сили.

Водачите на бялото движение са с ранг на висши офицери, но израснали в годините на имперското управление. Забележката на ген. М. В. Алексеев за забравеното понятие Родина го тласка към действие – на Дон е образувана Алексеевската организация. Призовавайки за спасение на отечеството от анархията и разрухата, веднага след Октомврийската революция е изградена Доброволческата армия за борба с болшевизма. Нееднородността в състава – военни, консерватори, либерали, умерени социалисти, говори за коалиционност на движението.

Бялата идеология е патриотична идеология – за спасението на Русия от съществуващия хаос и гибел. За разлика от идеите на съветската власт тя няма ясни очертания и не е конкретно формулирана. Белият цвят се явява символ на висока нравственост и безкористност.

При създаването на Доброволческата армия в редиците ѝ се включват предимно офицери, студенти, гимназисти, юнкери и казаци. Високият процент на първите е причина тя да се нарече „офицерска”. Принципът на попълването на армията е доброволен, като едва година по-късно започва мобилизацията.

Анализът показва, че бялото движение е основната алтернатива на съветската власт в Гражданската война и не се стреми към реставрация на стария режим. Но още при възникването му започват спорове между неговите лидери, което е причина да се говори за триумвират. Перспективата за военна диктатура

и лозунгите за законност и ред не издържат в годините на Гражданската война въпреки патриотично издигната идея за спасението на Русия.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Публикации

Алексеева-Борель, В. М. 2001 – В. М. Алексеева-Борель. Сорок лет в рядах русской императорской армии: Генерал М. В. Алексеев. С.- Петербург, 2001. [V. M. Alekseeva-Borel'. Sorok let v ryadax russkoy imperatorskoy armii: General M. V. Alekseev. S.- Peterburg, 2001.]

Белое движение... – Белое движение. Исторические портреты. Москва, 2014. [Beloe dvizhenie. Istoricheskie portrety. Moskva, 2014.]

Белое движение в Гражданской войне... Белое движение в Гражданской войне. 90 лет изучения. Введение в историографию белого движения: коллективная монография. Ред. В. Т. Тормозов и Г. И. Письменский. Москва, 2008. [Beloe dvizhenie v Grazhdanskoj vojne. 90 let izucheniya. Vvedenie v istoriografiyu belogo dvizheniya: kollektivnaya monografiya. Red. V. T. Tormozov i G. I. Pis'menskiy. Moskva, 2008.]

Белое дело... – Белое дело. Генерал Корнилов. Москва, 1993. [Beloe delo. General Kornilov. Moskva, 1993.]

Белая Россия... – Белая Россия. Альбомъ № 1. Издание первое. Нью Йорк, 1937. [Belaya Rossiya. Al'boma № 1. Izdanie pervoe. Nyu York, 1937.]

Волков, Е. В. 2008 – Е. В. Волков. Гидра контрреволюции. Белое движение в культурной памяти советского общества. Челябинск, 2008. [E. V. Volkov. Gidra kontra-revoljutsii. Beloe dvizhenie v kul'turnoy pamjati sovetskogo obshchestva. Chelyabinsk, 2008.]

Гагкуев, Р. Г. 2003 – Руслан Григорьевич Гагкуев. Белые армии Юга России: Особенности источников комплектования и социального состава. 1917 – 1920 гг. (На материалах первого армейского корпуса): Дисс. [...] Москва, 2003, 277 с. < <https://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/64480.html> > [Ruslan Grigoryevich Gagkuev. Belye armii Juga Rossii: Osobennosti istochnikov komplektovaniya i sotsial'nogo sostava. 1917 – 1920 gg. (Na materialach pervogo armejskogo korpusa): Diss. [...] Moskva, 2003, 277 s. < <https://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/64480.htm> >]

Гончаренко, О. Г. 2004 – О. Г. Гончаренко. Тайны белого движения. Походы и поражения 1918–1922 годы. Москва, 2004. [O. G. Goncharenko. Tajny belogo dvizheniya. Poxody i porazheniya 1918–1922 gody. Moskva, 2004.]

Записки белогвардейца... – Записки белогвардейца лейтенанта N. N. – В: Архив русской революции. Т. X. Берлин, 1923. [Zapiski belogvardeytsa leytenanta N. N. – V: Arkhiv russkoy revolyutsii. T. X. Berlin, 1923.]

Зими́на, В. Д. 1995 – В. Д. Зими́на. Белое движение в годы Гражданской войны. Учебное пособие. Волгоград, 1995. [V. D. Zimina. Beloe dvizhenie v gody Grazhdanskoj vojny. Uchebnoe posobie. Volgograd, 1995.]

Игрицкий, Ю. И. 1994 – Ю. И. Игрицкий. Гражданская война в России: императивы и ориентиры переосмысления. – В: Гражданская война в России: Перекресток мнений. Москва, 1994. [Yu. I. Igritskiy. Grazhdanskaya vojna v Rossii: imperativy i orientiry pereosmysleniya. – V: Grazhdanskaya vojna v Rossii: Perekrestok mnenii. Moskva, 1994.]

Йоффе, Г. З. 1977 – Г. З. Йоффе. Крах российской монархической контрреволюции. Москва, 1977. [G. Z. Joffe. Krakh rossiyskoy monarkhicheskoy kontrarevoljutsii. Moskva, 1977.]

Маслова, А. А. 2009 – А. А. Маслова. Белое движение – причины, сущность, этапы развития в годы гражданской войны [Реферат. Северо-западная Академия государственной службы. Выполнила – студентка I курса Очного отделения, Специальность „Мировая экономика” Маслова, А. А. Проверил – проф. Лушин, А. И.]. Санкт-Петербург, 2009. < http://knowledge.allbest.ru/history/3c0b65625b2ad68b4c43a88421206d37_0.html > [A. A. Maslova. Beloe dvizhenie – prichiny, sushtnosity, etapy razvitiya v gody grazhdanskoj vojny [Referat. Severo-zapadnaja Akademija gosudarstvennoj sluzhby. Vypolnila – studentka I kursa Ochnogo otdelenija, Spetsialynost’ “Mirovaja ekonomika” Maslova, A. A. Proveril – prof. Lushin, A. I.]. Sankt-Peterburg, 2009 < http://knowledge.allbest.ru/history/3c0b65625b2ad68b4c43a88421206d37_0.html >]

Невзоров, И. 2003 – И. Невзоров. Белогвардейская Россия. Политико-правовые аспекты. – В: Посев, № 10, 2003. [I. Nevzorov. Belogvardejskaya Rossiya. Politiko-pravovye aspekty. – V: Posev, № 10, 2003.]

Остапенко, А. И. 1999 – А. И. Остапенко. Белое движение и проблема целостности России. – В: Российское государство и общество. XX век. Москва, 1999. [A. I. Ostapenko. Beloe dvizhenie i problema tselostnosti Rossii. – V: Rossiyskoe gosudarstvo i obshchestvo. XX vek. Moskva, 1999.]

Рутич, Н. Н. 1993 – Н. Н. Рутич. Думская монархия: Статьи разных лет. С.-Петербург, 1993. [N. N. Rutich. Dumskaya monarkhiya: Stat’i raznyx let. S.-Peterburg, 1993.]

Слободин, В. П. 1996 – В. П. Слободин. Белое движение в годы гражданской войны в России (1917–1922 гг.). Учебное пособие. Москва, 1996. [V. P. Slobodin. Beloe dvizhenie v gody grazhdanskoj vojny v Rossii (1917–1922 gg.). Uchebnoe posobie. Moskva, 1996.]

Стариков, Н. 2014 – Н. Стариков. 1917 Разгадка „русской” революции. С.-Петербург, 2014. [N. Starikov. 1917 Razgadka “russskoj” revolyutsii. S.-Peterburg, 2014.]

Ципкин, Ю. Н. 2000 – Ю. Н. Ципкин. Белое движение в России и его крах (1917–1922 гг.). Учебное пособие. Хабаровск, 2000. [Yu. N. Tsipkin. Beloe dvizhenie v Rossii i ego krakh (1917–1922 gg.). Uchebnoe posobie. Khabarovsk, 2000.]

Шамбаров, В. 2012 – В. Шамбаров. Белогвардещина. Параллельная история Гражданской войны. Москва, 2012. [V. Shambarov. Belogvardeshchina. Parallel’naya istoriya Grazhdanskoj vojny. Moskva, 2012.]